

Eskualduna astekariko kideak eta laguntzaileak

Miembros y colaboradores del semanal *Eskualduna*

Membres et collaborateurs de l'hebdomadaire
Eskualduna

Members and collaborators of the weekly *Eskualduna*

BIDEGAIN, Eneko
Mondragon Unibertsitatea

GOSTIN, Andres
Mondragon Unibertsitatea

Noiz jaso: 2020-12-21
Noiz onartua: 2021-03-09

Euskera. 2020, 65, 2. 363-400. Bilbo
ISSN 0210-1564

Dozenaka lagunek parte hartu zuten *Eskualduna* astekarian, gisa batez edo bestez. Orain arte agertutako izen zerrendatik harago, ez zen xehetasun handirik kide gehienei buruz. Kide horien sorterriak, sortegunak, lanak, lantokiak, karguak eta abar bildu dira lan honetan, laguntzaile bakoitzaren biografia txikia egiteko eta, bereziki, *Eskualdunaren* argazki xeheagoa egiteko. Astekariak Ipar Euskal Herri osoan zeuzkan laguntzaileak, eta asko ziren ardura politikoren bat zutenak.

Gako-hitzak: *Eskualduna*, euskal prentsa, euskaltzaleak, Ipar Euskal Herria.

Docenas de hombres y mujeres tomaron parte en el semanal *Eskualduna*. A parte de los nombres aparecidos hasta la fecha, no había muchos detalles sobre la mayoría de estas personas. En este artículo se han recopilado los lugares y fechas de nacimiento, trabajos, lugares de trabajo, cargos etc. de estas personas, con el fin último de completar la biografía de dichos colaboradores y hacer la fotografía de *Eskualduna* mas definida. Son muchos los colaboradores que el semanal tenía en el País Vasco Norte, algunos de de los cuales ostentaban a su vez cargos políticos.

Palabras clave: *Eskualduna*, prensa vasca, euskaltzales, País Vasco Norte.

Des dizaines d'hommes et de femmes ont collaboré à l'hebdomadaire *Eskualduna*. Mis à part les noms de ces collaborateurs, on ne savait pas grand-chose d'eux. Cet article nous donne leurs lieux et dates de naissance, leurs métiers, lieux de travail, fonctions, afin d'enrichir leurs biographies et de donner une image plus précise de *Eskualduna*. Cet hebdomadaire avait de nombreux collaborateurs en Pays Basque Nord et certains d'entre eux avaient des responsabilités politiques.

Mots-clés : *Eskualduna*, presse basque, euskaltzales, Pays Basque Nord.

Dozens of people took part in the weekly *Eskualduna* in one way or another. Beyond the lists of names that have appeared so far, there has been little detail about most of the members those stakeholders. Their origins, dates, jobs, workplaces, positions, etc. have been gathered in this work to offer a short biography of each contributor and, in particular, a more detailed view of *Eskualduna*. It had supporters from all over the Northern Basque Country, and many of them had political roles.

Keywords: *Eskualduna*, Basque press, Basque language enthusiasts, northern Basque Country.

1. Sarrera

Euskal prentsaren historiaren oinarri funtsezkoa zen *Eskualduna* astekaria (1887-1944), ez bakarrik euskarazko lehenbiziko hedabide iraunkorra izan zelako, baita ere hainbat euskal idazle ezagunek hartu baitzuen parte: Jean Etxepare, Jules Moulier *Oxobi*, Piarres Lafitte, Jean Barbier, Jean Elizalde *Zerbitzari*, Jean Saint-Pierre *Anxuberro*... Baina beste dozenaka lagunen lumarekin eta beste zenbaiten laguntza materialarekin edo ekonomikoarekin ere bete zituzten orrialdeak. Artikulu honen helburua da astekari hartako partaide jakin guztien zerrenda osatzea, bakoitza nor zen identifikatzea eta haien bizitzaz xehetasun batzuk ematea.

2. Aurrekariak

Eskualduna astekariak Baionan zuen egoitza, eta Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoako berriak ematen zituen, mundu zabaleko berriez gain. 1908tik aitzina, astean 7.000 ale banatzen zituen Ipar Euskal Herrian, barnealdean bereziki, eta hura zen Ipar Euskal Herriko astekari irakurriena (Bidegain 2012: 119-122). Gehiena euskaraz zen. Frantzian, Errepublikak berriz ezarri ondoren, monarkia eta, are, bonapartismora itzultzearen aldekoa zen astekari hori (Bidegain 2012: 100-106).

Lehendik ere hainbat aldiz aipatu zen astekari hori, baina aipatzen duten lan gehienak Manex Hiriart-Urrutiri buruzkoak dira (Lafitte 1971a; Intxausti 1972; Camino 1994; Altzibar 2004). Hura izan zen astekariko zuzendari zalapartatsuena, eta ikerlarien interesa piztu zuena. Nahiz eta gaia Hiriart-Urruti izan, astekariaren historiaz eta estiloaz xehetasun anitz eman zuten. Euskal prentsaren historiari buruzko zenbait lanek (Diaz Noci 1994, 1995) ere aipatzen dute astekari hori. Piarres Xarriton euskaltzainak 1987an *Eskualduna* astekariaren mendeurrenaren karietara egin zuen artikulua (Xarriton 1987) ere biziki baliagarria da astekariaren historia osatzeko, baita ere hark landutako Jean Saint-Pierreren biografia (Saint-Pierre “Anxuberro” 1998) edota Jean Etxeparerena (Charriton 1988, 1992). Aipatu behar dira Kepa Altonagak (2006) idatzi biografia eta Jon Casenaveren (2002) tesia

ere. Azken honen lanekin, Etxeparez aparte, Etxepareren belaunaldiaz hainbat xehetasun jakiteko parada dago. Halaber, Patri Urkizuk Jean Elizalde *Zerbitzariren* lanekin osatutako bildumaren sarrera (Urkizu 1995) ere aurrekariaren zerrendan sartu behar da.

Baina, funtsean, oinarrizko lana, ikerlari guztiek aipatzen dutena, Piarres Lafitterena da (1971b). Lafittek zerrendatu zituen astekari hartako partaideak, eta xeheki kontatu zituen astekariaren gorabeherak. Lafitteren lanari interesatu zitzaion Amelia Hernández (2001), eta zerrendatu zituen Lafitteren garai berean astekarian idatzi zuten pertsonak, Lafitteren lanean oinarrituz eta astekarian agertu ziren sinadurak zerrendatuz.

Hernándezek aipatzen duen “Lafitten sare intelektuala” osatzen zuten pertsonak ez zuten bakarrik, edo bereziki, *Eskualdunan* idazten, baizik eta baita *Gure Herria*, *Bulletin du Musée Basque* eta *Aitzina* aldizkarietan ere (Hernández 2001: 582). Hernándezek zerrendatu zituen aldizkari horietan guztietan idatzi zuten pertsonak, betiere bost artikulutik gora idatzi zutenak, eta neurtu zuen horietatik zein ziren “ohiko lankideak”, hala nola *Eskualdunan* idatzitako artikuluen % 60 baino gehiago (274 artikulua) idatzi zutenak (Hernández 2001: 584). Zerrenda honen arabera, egile produktiboak (sinatu zutenak) ziren, gehien idatzi zuenetik hasirik: Pierre Duhour, Maurice Otacéché, Domingo Soubelet, Pablo Fermin Irigarai, Xalbat Arotzarena eta Piarres Lafitte (Hernández 2001: 591). Zehaztu behar da, ordea, *Eskualdunaren* lehen hamarkadetan, artikulua gehienak izenpetu gabeak zirela. Beraz, ezin gatazka osoki irizpide horri fidatu, laguntzaileen sarea osatzeko.

Hernándezen zerrenda gehitu diogu Lafittenari. Lafittek proposatutako zerrendak, ordea, bazituen gabezia batzuk, hala nola, gehienetan, idazleen deiturak baizik ez ematea. Zerrenda horrek ez du balio partaide guztiak ezagutzeko. Ez zuen askotan zehaztu nor ziren, nongoak ziren, noizkoak, zer egin zuten... Deitura horien gibelean zein pertsona zegoen bilatu behar zen. 1918ra arteko kolaboratzaileen zerrenda osatu zen (Bidegain 2012), eta haietako ahal bezainbat identifikatu. Falta zen, ordea, gainerakoak hobeki identifikatzea eta 1887tik 1944ra arteko guztiak zerrendatzea, zerrenda bakarrean.

3. Ikerketa galderak eta metodologia

Ikerketa lan honen helburua da ahal bezain xeheki jakitea zein ziren *Eskualdunako* partaideak, eta horren bidez, ezagutaraztea euskal kulturari ekarpena egin zioten baina hain ezagunak ez ziren pertsonak. Horrekin batera, ez dugu bakarrik idazle zerrenda bat osatu nahi; atera nahi dugu astekariaren argazki orokorra, ondoko ikerketa galdera hauen bidez:

- Zein ziren *Eskualduna* astekarian parte hartzen zuten pertsonak?
- Nolakoa zen *Eskualduna* astekariaren laguntzaileen mapa? Ipar Euskal Herriko eskualde guztietatik ba ote zen parte-hartzailerik?
- Nolakoa zen laguntzaile multzoaren profila? Zein ofiziokoak ziren? Zein kargu zeukaten, kargurik baldin bazuten?

Galdera horiei erantzun ahal izateko, bilaketak egin dira *Euskera* aldizkarian eta, oroz gainera, Eskualtzaleen Biltzarreko kongresuen aktetan (1905, 1913), Lafittek deituraz bakarrik izendatutakoen nortasuna jakin ahal izateko. Akta haietan agertzen zen pertsonen zerrenda Lafitteren zerrendarekin erkatuz, zenbait pertsona identifikatu ahal izan dira. Zenbait kasutan, laguntzaileen ofizioa ere zehaztu zuen Lafittek (bereziki apaizak zirenean). Apaizen kasuan, Baionako apezpikutegiko artxiboko apaizen erregistroan egin dira bilaketak, eta baita Daranätzen liburuan (1924) ere. Behin izen-deiturak lortuta, *Gure Herria* aldizkarian edota *Eskualduna* eta *Herria* astekarietan jarraitu dira bilaketak, pertsona horien heriotzen berriak irakurtzeko.

Astekariari buruzko datu administratibo gehiago jakiteko, astekarian be-rean begiratu da, izenburuaren ondoan ageri baitziren xehetasun legalak (kudeatzailea, inprimatzailea, helbidea). Bestalde, astekaria inprimatzen zuen sozietatearen estatutuak (1917) ere kontsultatu dira. Halaber, Baionako suprefeturaren garai hartako agiriak kontsultatu dira Paueko Artxiboan, astekariari buruzko datu administratibo gehiago lortzeko. Zerrenda horretan agertzen diren pertsonen sortze eta heriotza datak, falta zirenean, begiratu dira Pirinio Atlantikoetako artxiboan dauden estatu zibileko aktetan. Eta akta horiek artxiboan eskuragarri ez zeudenean (berriegiak zirela-

ko), bilatzen zen pertsonaren herriko Herriko Etxean galdetu zen aktaren kopia igortzea.

Azkenik, bilatutako informazio hori guztia xeheki sailkatu da, datu base batean.

4. Emaitzak

Jarraian zerrendatuko ditugu *Eskualduna* gisa batez edo bestez parte hartu zuten pertsonak, eta ahaleginduko gara haien biografia txiki bat egiten.

4.1. Zuzendariak

*Eskualduna*ko kideen artean, zuzendari kargua izan zutenak dira ezagunenak, haiek markatu zutelako bakoitzaren garaiaren ildoak. Erredaktore lanetan ari zirenak bezala, zuzendari kargua zuten pertsonak ere ez ziren profesionalak. Zuzendari horiek beste ofizio bat zeukaten, astekariko arduraz gain. Orainsu arte, zuzendari guztien izenak ezagunak baziren ere, zenbait duda agertzen ziren, data batzuen inguruan. Ondoko zerrendaren asmoa da duda horiek guztiak argiturik uztea, aldizkariaren edukiak eta administrazioko artxiboak begiratu ondoan.

Louis Etcheverry (Baiona, 1853ko otsailaren 22a – Donazarre, 1907ko urriaren 15a) izan zen lehen zuzendaria. Ofiziosz notarioa zen, Donazarren. Asmo politikoeekin sortu zuen astekaria. Alderdi bonapartistako kide zen. Zuzenbideko doktoretza atera zuen Parisen. 1889an Frantziako diputatu hautatu zuten, Mauleko hauteskunde barrutian. Ondoko urtean, Donazarreko auzapez bihurtu zen, eta Garaziko herri elkargoko sindiko (Lafitte 1953: 342). 1901eko uztailaren 19ko *Eskualduna* astekarian, zuzendaritza kargua uzten zuela iragarri zuen, izan zituzten desadostasun batzuen ondorioz (Lafitte 1971a: 3).

Renaud d'Elissagaray (Atharratze, 1871ko maiatzaren 8a – Baiona, 1950eko martxoaren 6a) kazetaritza lanetan ibilia zen Parisen, eta horregatik hartu zuten astekariko zuzendari. Etcheverry eskuinekoa bazen, hau are

eskuinagokoa; Edouard Drumont Parisko politikari eta kazetari antisemitarren laguna zen (Xarriton 1987: 248). Bi urte eta erdiz baizik ez zen egon zuzendari karguan. 1908tik 1914ra Gironde departamenduko diputatu izan zen, independente gisa.

Nicolas d’Arcangues (Baiona, 1858ko agorrilaren 17a – Arrangoitze, 1926ko ekainaren 6a) Arrangoitzeko markesa zen, Frantziako armadako zalditeriako kapitain. Monarkiaren aldeko politikari girstinoa zen. 1895ean bihurtu zen Uztaritzeko kantonamenduko kontseilari nagusi. 1910ean Frantziako Legebiltzarrerako hauteskundeetan aurkeztu zen, Baionako hautesbarrutian, erregezale gisa. Hauteskundeak galdu zituen, ordea.

Nahiz eta zuzendari ofiziala izan, ez bide zuen hark agintzen (Lafitte 1971a: 34). Astekaria kudeatzen zuena Manex Hirart-Urruti zen, ordurako. Zuzendari kargua noiz arte izan zuen zehazten duen datarik ez dago. 1909an, ofizialki, astekariko zuzendari gisa ageri zen, eta 1914an epaitu zuten, egunkariaren jabe gisa, difamazio kontu bategatik.

Jean Hiriart-Urruty (Hazparne, 1859ko urtarrilaren 30a – Baiona, 1915eko azaroaren 4a) izenarekin lotzen dugu *Eskualduna* astekaria. Hala ere, ez dago artikulurik zuzendari kargua hartu zuela azaltzen zuenik. Lafitteren ustez (1971b), 1904an jadanik zuzendari lanak egiten zituen, kargua beste batek bazuen ere. Hiriart-Urruti 1907an bihurtu zen Baionako kalonje.

Hamahiru urtetan joan zen Larresoroko seminario ttipira, ikastera. Ikasle hoberenetako bat omen zen (Lafitte 1971a). Gero, Baionako seminario handira joan zen, eta han Arnaud Abbadie izan zuen irakasle. Hura ere *Eskualdunako* partaidea zen. 1881ean berriz elkartu zen harekin Larresoron, baina lankide gisa, alemaneko eta erretorikako irakasle gisa hasi baitzen lanean, Abbadiek eskaturik. Ikasle izan zituen gerora *Eskualduman* idatzi zuten eta euskal idazle aski ezagunak izan zirenak: Jean Etxepare, Jean Saint-Pierre, Jules Moulier *Oxobi* eta Jean Elizalde *Zerbitzari*.

Hiriart-Urrutik aldaketa handiak egin zizkion astekariari. Zuzendari zen garaian, indar handia egin zuen laguntzaile sarea zabaltzeko eta Ipar Euskal Herri osoko herrietako berriemaileak lortzeko (Altzibar 2004).

Ikus, halaber, Bidegileak bilduma (Arbelbide 1998) eta Camino (1994).

Blaise Adéma (Senpere, 1861eko urriaren 2a – Baiona, 1936ko maiatzaren 7a), Gratien Adéma *Zaldubiren* iloba, 1918ko agorrilaren 8an izendatu zuten zuzendari, Baionako apezpikuak kalonje kargura deitu zuenean. Manex Hiriart-Urruti hil ondolan, astekaria zuzendari ofizialik gabe egon zen zenbait denboraz (Lafitte 1971b). Baina, garai hartako editorialak Blaise Adémak idatzi zituen (Bidegain 2012: 225-229).

Hiriart-Urrutik bezala, Larresoron eta Baionan egin zituen apaiz ikasketak, eta Larresoroko irakasle izan zen 1884tik 1906ra, Frantziako historia-geografia irakasle gisa. 1906an Sarako erretore izendatu zuten, eta 1910ean Uztaritzeko erretore nagusi. Uztaritzen Jean Elizalde *Zerbitzari* izan zuen bikario. 1895ean hasi zen *Eskualduman* idazten (Lafitte 1971b), erran nahi baita, lanean eta astekarian, Hiriart-Urrutirekin harreman hurbila izan zuela. 1925era arte izan zen zuzendari. 1919an Euskaltzaindiaren sorreran parte hartu zuen (Euskaltzaindia 2009).

Jean Saint-Pierre Antxuberro (Milafranga, 1884ko urtarrilaren 18a – Baiona, 1951ko abenduaren 18a) Larresoroko eta Baionako apez-eskolako ikaslea izan zen. 1906an letretako lizentzia hasi zuen Tolosan (Okzitania), eta 1908an teologiako doktoretza Erroman. 1910ean Baionako San Andres elizako bikario bihurtu zen. 1912an Hazparnera joan zen, eta 1914an Naye-eko eskolako moral irakasle jarri zuten. 1914tik 1918ra, gerrara joan behar izan zuen. 1918ko martxoan alemanek preso hartu zuten, eta gerla bukatu arte preso egon zen Limburgen.

Gerla bukatu ondolan, Baionako apez-eskolara joan zen irakasle gisa. Haren ikasle izan ziren, besteak beste, Piarres Lafitte, Domingo Soubelet edota Leon Leon, gerora astekariko parte-hartzaile izan zirenak. Bestalde, harekin gerlan ibili ziren beste idazleekin, *Gure Herria* hilabetekaria sortu zuen, 1921ean. 1919tik landa, Hego Euskal Herriko *Euzkadi* egunkari jeltzalean idatzi zuen. 1925ean hartu zituen *Eskualdunako* zuzendari eta Baionako kalonje karguak. 1930ean, apezpiku bihurtu zen, Kartagon (Tunisia) lehenik, eta Gordusen gero. 1937an itzuli zen Euskal Herrira. Eusko Ikaskuntzako presidente arduratu hartu zuen 1948an, eta ondoko urtean euskaltzain egin zuten.

Xehetasun gehiago: Bidegileak bilduma (Xarriton 2003) eta Saint-Pierren artikulu bilduma Xarritonen edizioan (1998).

Domingo Soubelet (Hazparne, 1897ko agorrilaren 10a – Baiona, 1970eko uztailaren 28a) Belokeko ikasle izan zen, eta Erromako unibertsitatean egin zuen teologiako lizentzia. Kalonje hautatu aitzin, bi urtez egon zen bikario Donibane Lohizunen, eta beste bi urtez Baionan. 1937an Azkaratera igorri zuten, erretore gisa, eta 1947an Hazparnera, misionest modura. Euskarazko bederatzia libururen egilea da, eta beste bat idatzi zuen frantsesez. D. Etchegoyen izenordearekin izenpetzen zituen astekariko artikuluanit. Horrez gain, euskaltzain urgazle egin zuten 1951n.

Sauveur Arotçarena (Izturitze, 1892ko martxoaren 29a – Baiona, 1966) Maulen hasi zen bikario gisa eta Landibarren erretore gisa. Handik Baionara joan zen. *Eskualduna*ko zuzendari gisa aritu zen Bigarren Mundu Gerra piztu zenean. Pétain mariskalaren eta Alemaniaren alde jarri zen, eta juduen eta komunisten kontra, errotik. Alemaniak gerla galdu ondoren, preso sartu zuten Eyssesen (Frantzia) Vichyko Gobernuarekin kolaboratzeagatik. Liberazioaren gortean epaitu zuten. Zazpi hilabetez preso egon ondoren itzuli zen Euskal Herrira. Ordurako *Eskualduna* astekaria debekatua zuten, eta *Herria* astekariak hartua zuen segida, Piarres Lafitteren gidaritzapean. Ez zuen astekari hartan parte hartu, edo arras gutxi. Gerlatik landa euskaraz eta euskarari buruz idazten jarraitu zuen.

4.2. Astekariaren bultzatzaileak

Zuzendariak aipatzean, aldizkariaren ibilbide kronologiko laburra egin dugu. Baina komeni da argitzea zein izan ziren astekariaren bultzatzailetzat jo diren pertsonak.

Bertrand Belsaguy (Donibane Lohizune, 1821eko otsailaren 24a – 1892ko maiatzaren 19a) apez gisa ibili zen Donapaleun, Bithirinan, Senperen eta, azkenik, Donibane Garazin. *Eskualdunaren* arabera, hura izan zen astekariaren bultzatzaile nagusietako bat. Abizena “Beltzagi” gisa idatzi izan da aurreragoko dokumentu batzuetan.

Jean Etcheverry (Senpere, 1855eko apirilaren 7a – 1909ko iraila) Kanboko bikario gisa aritu zen denbora franko, eta azken hamazazpi urteak Martxuetako erretore gisa iragan zituen. Anitz parte hartu zuen astekarian, besteak

beste itzulpen lanak egiten, eta hark galdegin zion Manex Hiriart-Urrutiri lagun zezan astekariko lanetan. Astekariaren hedatzaile garrantzitsua izan zen.

Jean Ithurry (Larresoro, 1845eko urriaren 19a – Sara, 1896ko ekainaren 20a) 1871n bihurtu zen apaiz, lehenik Kanboko bikario gisa eta Arüe eta Sarako erretore gisa gero. *Grammaire Basque : dialecte labourdin* liburua argitaratu zuen 1895ean, eta *Napoleon - Bonaparteren pastoralak* 1920an argitaratu zioten, Arüeko erretore zen garaian idatzi zuena eta herritarrek eman zutena (Daranatz, 1920). *Eskualdunaren* hasiera-hasierako laguntzaile eta sustatzailea izan zen.

Dolhagaray apaiza zen, baina ez dago xehetasunik haren izenari buruz. 1910etik landa, oraino beste belaunaldi bat erakarri zuen.

Gustave Berdeco (Amorotze-Zokoze, 1854ko abenduaren 26a – 1899ko martxoaren 11) Lore Jokoetan parte hartu izan zuen idazle eta bertso egilea zen. Garrüzen bizi izan zen, eta abokatu lanetan aritu zen. Garrüzeri buruzko monografia bat idatzi zuen, Euskal Herriko ohiturei buruzko artikulu bat eta hil ondoan argitaratu zen Hazparneri buruz egin zuen ikerketa bat. Gazterik hil zen, eritasunez. Hil zenean, *Eskualdunak* goraiatu zuen hastapen-hastapenetik parte hartu zuela astekarian.

Jean-Baptiste Constantin (Santa Grazi, 1847ko irailaren 5a – Atharratze, 1922ko urtarrilaren 26a) Garazi eskualdera joan zen irakasle lanak egitera, Izpurrara hain zuzen. Horregatik, *Joanes Garaztarra* ezizena erabiltzen zuen. Bereziki idazle gisa egin zen ezagun, eta baita Eskualtzaleen Biltzarreko kide izateagatik ere. Euskaltzain urgazle izan zen, hastapenetik. Pertsona garrantzitsua izan zen *Eskualduna* astekariarentzat, berriemaileen bila ibili zelako, eta Zuberoko berri gehienak hark idazten zituelako.

Albert Constantin (Izpura, 1873ko agorriaren 22a – 1957ko urtarrilaren 26a) Jean-Baptiste Constantin idazlearen semea zen. Aski gazterik joan zen Atharratzera bizitzera, gurasoekin. Hango mediku egin zen. Atharratzeko auzapez izan zen eta kontseilari nagusi, 40 urtez. *Eskualduna* astekariko administrazio kontseiluko buruzagia izan zen garai batez. Horrez gain, Eskualtzaleen Biltzarreko presidenteorde izan zen, euskarazko testu anitz idatzi zuen eta bilketa franko egin zuen. Euskaltzain urgazle bihurtu zen 1953an.

Pierre Broussain (Hazparne, 1859ko agorrilaren 5a – Ortheze, 1920ko apirilaren 27a) Hazparneko medikua, auzapeza eta Euskaltzaindiaren sortzaileetakoa izan zen. Euskaltzale suharra zen, eta garai hartako Ipar Euskal Herriko abertzale bakarretako bat. *Eskualduna*ko buruzagietako bat zen, eta zenbait aldiz artikulak idazten zituen. Parisen ikasten ari zen garaian jarri zen harremanetan Manex Hiriart-Urrutirekin. 1899an itzuli zen Euskal Herrira, eta Hazparnen ireki zuen bulegoa. Euskaltzaindia sortu berritan hil zen.

Xehetasun gehiago: Xarritonen 1985eko tesia (Charriton 2008).

Charles Minjonnet (Baigorri, 1854ko urriaren 17a – 1910eko agorrilaren 20a) astekariaren jabe eta buruzagietariko bat zen, urte anitzetan Baigorriko kontseilari nagusi izan zena eta Charles Harispe diputatuaren iloba. Larresoroko apez-eskolan ikasi zuen.

4.3. Akziodunak

30 urteko ibilbidearen ondoren, *Eskualduna* argitaratzen zuen enpresa bat sortu zuten 1917an, hala nola Société du Journal «Eskualduna» S.A. enpresa. Hamasei akziodun izan zituen.

Taula 1. *Eskualduna*ko akziodunak

Lau akzio	Bi akzio	Akzio bat
Pierre Broussain	Nicolas d’Arcangues	Alexis Dourisboure
	Eugène Celhabe	Clément Fagalde
	Albert Constantin	Jean Etxepare
	Jean-Baptiste Alamon	Joseph Sala
	Pierre Elissague	Jean-Blaise Adéma
	Joachim Elissague	
	Laurent d’Andurein	
	Gaston de Laborde	
	Marie-Catherine Sajoux	

Iturria: Statuts de la Société Anonyme « Eskualduna » (1917).

Akziodun horietako batzuk bultzatzaile edo zuzendari ere izan ziren, lehenago aipatu ditugunak. Beste batzuk garrantzi handiko erredaktoreak izan ziren, geroago aipatuko ditugunak. Jarraian agertuko dira akziodun izan ziren besteak.

Eugène Celhabe (Bardoze, 1864ko otsailaren 27a) Bardozeko notario eta Baionako notarioen elkarteko presidente izan zen. Haren aita Bernard Celhabe ere notarioa zen, eta Bardozeko auzapez eta kontseilari nagusi izana. Bardozeko herriko bozetan aurkeztu zen behin baino gehiagotan, “naziionalista” gisa, baina ez zuen zinegotzi kargurik eskuratu. Auzipetua ere izan zen 1906an, Frantziako Estatuaren eta Elizaren bereizte legearen ondorioz, “inbenterioen auzian”.

Jean-Baptiste Alamon Donibane Garaziko notarioa zen eta *Eskualduna*-ko akzioduna. Garazi eskualdeko kontseilaria zen.

Pierre Elissague Sarako errentaduna zen.

Joachim Elissague (Mexiko, 1863ko uztailaren 7a) Donibane Lohizuneko lur-jabea zen eta Sarako errentaduna, ofizioz abokatu, eta gero uxer. Donibane Lohizuneko zinegotzi eta barruti-kontseilari ere izan zen. Eskualtzaleen Biltzarreko kide izan zen.

Laurent d’Andurain (Maule, 1876ko maiatzaren 9a – Maule, 1971ko agorrilaren 8a) pilotari gisa ezagun egin zen, baina baita ere Lehen Mundu Gerrako gerlari ohien elkarteko kide gisa.

Gaston de Laborde-Noguez (Baiona, 1848ko urtarrilaren 21a – Uztaritze, 1926ko irailaren 21a) Uztaritzeko jabea zen. *Eskualduna* enpresaren komisario-orde hautatu zuten.

Marie-Catherine Sajoux zen zerrenda osoan agertu zen emakume bakarra. Baina akzioduna zen, Charles Minjonnet laguntzaile eta politikariaren alarguna zelako.

Alexis Dourisboure (Mugerre, 1863ko martxoaren 6a – 1931). Senpereko medikua zen. Eskualdeko barruti-kontseilari kargua ere izan zuen. Haren koinatua zen Jean-Blaise Adema.

Clément Fagalde (Kanbo, 1851ko urriaren 26a – Hiriburu, 1936ko urtarrilaren 24a) zen, ofizialki, enpresaren fundatzailea, Eskualduna SA enpresako estatutuak idatzi baitzituen. Senpereko notario izan zen, eta zinegotzi 23 urtez. Haren anaia, aldiz, Kanboko auzapez izan zen, aitatxi bezala.

Joseph Sala (Baiona, 1888ko apirilaren 27a) Baionan ari zen lanean, Parisko banku bateko ordezkari gisa.

4.4. Kudeatzaileak

Zuzendaritza karguez eta akziodunetz gain, astekariak bazituen beste arduradun batzuk ere; hala nola astekariaren kudeaketa ekonomiko eta administratiboaz arduratzen zirenak. Hauek izan ziren kudeatzaile edo gerenteak:

- Arnaud Pochelou (1887-1906)
- Clément Monge (1906-1907)
- Henri Dératte (1907-1909)
- Etienne Dubourdieu (1909-1922)
- A. Milox (1922-1944)

Arnaud Pochelou (Donibane Lohizune, 1865eko urtarrilaren 18a – Donibane Lohizune, 1913ko agorrilaren 8a) astekariko lehen kudeatzailea izan zen. Louis Etcheverryrentzat funtsezko laguntzailea zen, hura gabe nekez eramane baitzezakeen aitzina astekaria. Donibane Lohizuneko Herriko Etxeko idazkaria zen, eta Albert Goyeneche auzapezaren laguntzailea. Haren bidez hasi zen *Eskualdunan* parte hartzen. Astero egiten zuen Donibane Lohizunetik Baionarako bidea, trenez. Hiriart-Urrutirekin zeuzkan desadostasunen harira, Pochelouk kudeatzaile kargua utzi zuen, 1905ean.

Clément Monge (Baiona, 1880ko urtarrilaren 31 – Craonne, 1914ko irailaren 15a) kontulari gisa ari zen lanean, Société Générale bankuan. *Eskualdunako* kontuak ere kudeatzen zituen. Gerlan hil zen. Hura hil ondoan, ez zen izan administratzailearik, baizik eta kudeatzaileak bakarrik.

Henri Dératte (Baiona, 1867ko maiatzaren 25a) 1908ko abenduaren 14an hamar hilabeteko kartzela zigorrera kondenatu zuten iruzurra egiteagatik. Bi asteren buruan utzi zuen *Eskualdunako* kudeatzaile lana.

Etienne Dubourdiu baionarra zen. 1922ko uztailaren 21era arte izan zen gerente. Aste hartan hil zen, *Eskualdunako* “langile zaharrenetarik bat”, astekariak idatzi zuenaren arabera.

A. Milox bukaera arte izan zen gerente. Ez dago hari buruzko xehetasunik.

4.5. Erredakzioko kideak

Parte-hartzaileen zerrenda luze horretako pertsona bakoitzaren biografia osatzerakoan, batzuk garbi agertu dira *Eskualdunako* erredakzioko kide erregular zirela, Baionako ordezkartzan ari zirelako idazten edo zuzenketak egiten, administrazio kontseiluko kide zirelako edo astero idazten zutelako.

Michel Iriart (Baigorri, 1862ko urtarrilaren 20a – 1929ko apirila) Larresoroko irakasle, Gabadiko, Aldudeko eta Uztaritzeko apaiz eta azkenik kallonje izandakoak anitz parte hartu zuen astekarian.

Laurent Apesteguy (Donazaharre, 1887ko azaroaren 8a – 1928ko urtarrilaren 20a) apez eta misiolariak astero idazten zituen mundu zabaleko berriak. Halaber, interes handiarekin jarraitzen zituen astekariaren nondik norakoak, eta haren zabalkundea. Zinez euskaltzalea zela idatzi zuen Jean Saint-Pierrek, haren heriotzari buruz idatzi zuenean. *Gure Herria* astekarian ere parte hartu zuen, eta hark bultzatu zuen Piarres Lafitte idaztera.

Jean Olhagaray (Larresoro, 1892ko apirilaren 4a) apaiza zen. Lehen Mundu Gerran zauritu zuten, eta geroago preso egon zen Alemanian, Jean Saint-Pierrerekin. Gerratik landa Baiona Ttipiko bikario izan zen, 1930ean Ainhoako apez nagusi jarri zuten eta 1938an Baigorriira igorri. *Arantzeko ama birjina eta Ainhoako kapera* liburua idatzi zuen 1933an. *Eskualdunan* arduratzen zen testuak zuzentzeaz, baina zenbait aldiz artikuluak idazten zituen.

Jules Moulrier Oxobi (Bidarra, 1888ko apirilaren 7a – Hiriburu, 1958ko otsailaren 7a) astekariko arduradunetako bat izan zen, bereziki Lehen Mun-

du Gerra hasi zenean. Ondoren ere anitz idatzi zuen. Gurasoak Baigorriko Oxobi etxean bizitzera joan ziren, eta handik datorkio ezizena. Apez ikasketak bukatu ondoan, Hiriburuko bikario izan zen, eta geroago Donostiriko eta Arrangoitzeko erretore. *Gure Herria* aldizkariko kidea zen, eta Ipar Euskal Herriko berriak idazten zituen *Euzkadi* egunkarirako. Poesia ere idatzi zuen. Euskaltzaina izan zen, 1952tik landa.

Xehetasun gehiago: Bidegileak bilduma (Xarriton 1990).

Jean Etchepare Bidegorri (Mar Chiquita, Argentina, 1877ko urriaren 30a – Kanbo, 1935eko urtarrilaren 9a) haur denboran joan zen Argentinatik Euskal Herrira, Lekornera, gurasoekin. Larresoroko apez-eskolan ikasi zuen. Mediku lanetan aritu zen Alduden. Anitz idatzi zuen *Eskualduna* astekarian. *Buruxkak* eta *Beribilez* liburuak idatzi zituen, *Gure Herrian* parte hartu zuen, Euskaltzaleen Biltzarreko buru izan zen eta euskaltzain urgazle, Euskaltzaindiaren sorreratik.

Xehetasun gehiago: Altonaga (2006), Bidegileak bilduma (Arrigain 2004), Charritonon edizioak (1988 eta 1992).

Jean Elissalde Zerbitzari (Azkaine, 1883ko agorrilaren 29a – Lekorne, 1961eko maiatzaren 5a) apez izan zen Liginagan eta Lekornen. Itzultzaile lanak egin zituen hainbat aldiz, eta zenbait liburu idatzi. Euskaltzain izan zen, 1930etik landa.

Pierre Lafitte (Luhuso, 1901eko maiatzaren 21a – Baiona, 1985eko otsailaren 23a) apez egin zen, eta Uztaritzeko apez-eskolako irakasle gisa aritu zen. Euskarari buruzko ikerketa ugari egile eta euskaltzain oso izateaz aparte, *Eskualduna* eta *Gure Herriako* partaide izan zen. Euskaltzain oso bihurtu zen, 1949an, Georges Lacombe utzitako lekua betetzeko. 1945ean Frantziak *Eskualduna* debekatu zuenean, *Herria* astekaria sortu zuen, *Eskualduman* ildo kontserbadoreena zutenengandik aparte.

Xehetasun gehiago: besteak beste, Bidegileak bilduman (Arbelbide 1997).

Edmond Goyeneche (1885eko urriaren 1a – Uztaritze, 1973ko azaroaren 11) Uztaritzeko mediku, auzapez-orde eta kontseilari nagusia zen. Maiz

agertzen ziren haren gutun irekiak eta artikuluak *Eskualduman*. Haren aita ere politikan ibilia zen, Txileko kontsulorde baitzen. Itsasoan sortu zen, gurasoek Euskal Herrirako bidea hartua zutenean. Larresoroko apez eskolan ikasi zuen lehenik, eta gero medikuntzara bideratu zen. Haren anaia Baionako katedraleko kalonjea izan zen, *Eskualdumak* maiz aipatzen zuena. Eta haren semea geroago egin zen ezagun: Eugène Goyeneche historialaria.

Louis Dassance (Uztaritze, 1888ko agorrilaren 20a – Uztaritze, 1976ko apirilaren 14a) Uztaritzeko auzapez izateagatik izan zen ezagunena. Laborantza-ingeniarria zen. Euskaltzain ere izan zen 1949tik aitzina. Horrez gain, hainbat ikerketa eta libururen egilea izan zen. *Eskualduman* parte hartu zuen, baita administrazio kontseiluan ere, eta *Gure Herria* sortzen ibili zen. Eskualzaleen Biltzarreko lehendakari izan zen garai batez.

Xehetasun gehiago: Bidegileak bilduma (Itzaina 2008).

Jean Barbier (Donibane Garazi, 1875eko uztailaren 9a – 1931ko urriaren 31), teologiako doktore eta apez gisa, Larresoroko apez-eskolako irakasle izan zen. Geroago, Baionako katedraleko bikario eta, 1913tik goiti, Senpereko erretore. Liburu anitz idatz zuen. *Eskualduman* idazten zuen eta *Gure Herriaren* sortzaileetako bat zen.

Xehetasun gehiago: Bidegileak bilduma (Duhau 2009).

Arnaud Abbadie (Bithirina, 1843ko apirilaren 15a – Beloke, 1916ko martxoaren 2a) apez izan zen eta Larresoroko apez eskolako filosofia irakasle. Azken urteak Belokeko fraide-etxean iragan zituen. *Eskualduman* maiz idatzi zuen («Laborarier» saila bereziki).

Pierre Duhour (Beskoitze, 1890eko ekainaren 20a – Hazparne, 1968ko urtarrilaren 18a) Frantziako itsas-armadan ibili zen hainbat urtez, Lehen Mundu Gerran barne. Geroago, Hazparnen ireki zuen Gizarte Segurantzako bulego bat. Aldizkari anitzetan idatzi zuen, baina bereziki *Eskualduma* eta *Herria* astekarietan. Hainbat liburu idatzi zuen, nahiz eta idazle gisa ez den ezagun egin. Euskaltzain urgazle egin zuten, 1966an.

Salvat Dirassar (Hazparne, 1873ko maiatzaren 23a – Baiona, hil zen 1946ko apirilaren 3a). Baionako ospitaleko omonier gisa aritu zen 27 urtez.

Kalonje izendatu zuten 1938an. Ordurako *Eskualdunan* anitz parte hartzen zuten, pilotari eta Baionari buruzko berriak idazten baitzituen, beste sail anitzez gainera.

Pablo Fermin Irigaray Larreko (Auritz, 1869ko urtarrilaren 25a – Iruñea, 1949ko irailaren 3a). Mediku hark astero idazten zuen *Eskualdunan*, 1916tik goiti, Nafarroako berriak emateko. Idazle ere izan zen. Beste aldizkari frankotan ere idatzi zuen. Euskaltzain urgazle izan zen, 1919tik aitzina.

Xehetasun gehiago: Bidegileak bilduma (Irigarai 2004).

Arnaud Othacéhé (Ilharre, 1873ko ekainaren 7a) Erroman aritu zen ikasten. Ondotik, hamasei urtez aritu zen misiolari gisa Hazparnen, eta 1922an Arbonako erretore izendatu zuten. A. O. inzialen bidez izenpetzen zituen bere artikuluak.

Auguste De Menditte (Mendikota, 1875eko abenduaren 3a) Urdiñarbeko erretorea zen. Hango berriak idazten zituen erregulariki, eta *Eskualdunak* maiz aipatzen zuen. Justin de Menditte astekariko beste berriemaile baten anaia zen. Haren beste anaietako bat, Celestin, bankaria zen; hura ere maiz aipatua.

Maurice Souberbielle (Kanbo, 1872ko uztailaren 4a) Parisen aritu zen lanean, mediku gisa, zenbait denboraz. Gero Uztaritzera joan zen bizitzera eta lanera, eta hango auzapez izan zen 1910etik 1939ra. *Eskualdunako* administrazio kontseiluko kide eta Eskualtzaleen Biltzarreko arduradunetako bat izan zen.

Janbattitt Etcheberry (Donoztiri, 1903ko martxoaren 14a) apez eta idazle gisa izan zen ezagun. Euskarazko hamahiru liburu idatzi zituen, denak erlijioaz. Bigarren Mundu Gerran preso hartu zuten, eta handik ihes egitea lortu zuen. Bereziki Uztaritzen, Hazparnen eta Baionan ibili zen apez lanean. Halaber, Almanakan parte hartzen zuen, eta, gerora, *Herrian*.

Amédée Larrieu (Sault-de-Navailles, 1877ko abenduaren 23a) aseguru-etxe bateko jabea zen, eta itxura guztien arabera, jende ezagun eta estimatua. *Eskualdunako* administratzaile izan zen. Astero idazten zuen frantsezko kronika, nazioarteko politikaz, A. L. izenpetuz. Irargarkiak ere jartzen

zituen aldizkarian, eta *Eskualdunaren* egoitzaren helbidea eta telefonoa jartzen zituzten bere zerbitzueterako. *Le Courrier de Bayonne* egunkariko kudeatzaile ere izan zen. Action Libérale Populaire alderdiko kidea izan zen.

4.6. Berriemaileak

Astekaria ez zuten kazetari profesionalek osatzen. Herriz herri zeukaten berriemaile sareari esker osatu zituzten astez asteko orrialdeak. Berriemaile erregular andana bat identifikatu dugu.

Julien Heguy (Aiherra, 1860ko urriaren 11 – Donapaleu, 1930eko ekainaren 4a) Santa Grazin, Ainhoan, Uztaritzen, Beskoitzen eta Arrokiagan apaiz izana zen, eta horrez gain euskaltzale sutsua eta euskaran maisua. Euskaltzain urgazle izendatu zuten erakundearen sorreran. *Eskualdunan* kronika anitz idazten zuen, bereziki bitxikeriak eta berri laburrak. Bertze egunkarietatik berriak bildu eta euskaratzen zituen. Almanakan ere idazten zuen. *Eskualdunak* haren testuak bildu zituen liburuxka batean, hil eta hiru hilabetera. Urte bukaeran Piarres Lafittek idatzi zuen hari buruzko liburu bat (Lafitte 1930).

Henri Arbeletche (Baiona, 1893ko apirilaren 7a – Gorlingen, Frantzia, 1940ko ekainaren 16a) Lehen Mundu Gerrako gudari ohien Euskal Herriko batasuneko presidente izan zen, eta batzar anitzetan ibili zen herriz herri. Boluntario gisa joan zen armadara, eta Lehen Mundu Gerran egindakoagatik hainbat sari eman zizkion Frantziak, baita ohorezko legioa ere. Zauritua ere izan zen. Bigarren Mundu Gerran ere hartu zuen parte, eta gerran hil zen.

Jean Ithurbide (Ahatsa, 1886ko maiatzaren 12a – 1944) apeza zen. Beloken eta Maulen irakasle ibili zen, eta kalonje izendatu zuten 1935ean. Halaber, 1944an zenbait haur judu aterpetu zituen Mauleko kolegioan, alemanengandik babesteko. Ikastetxe hartako zuzendaria zen.

Léon Lassalle (Beskoitze, 1881 – Uztaritze, 1961) Baionako kalonjea izan zen eta Uztaritzeko seminarioko irakasle. Hainbat aldizkaritan parte hartu zuen, besteak beste *Eskualdunan* eta *Gure Herrian*. Ikherzalea, *New Politic* eta *Zaharra* izengoitiekkin izenpetu zituen bere artikuluak. Haren liburu bat argitaratu zuten 1961ean.

Martin Minvielle (Labetze-Bizkai, 1886ko agorrilaren 6a – Labetze-Bizkai, 1948) medikua zen, eta *Eskualdunan* hainbat artikulu idatzi zituen osasunaz, eta baita *Herria* astekarian ere. Parisen egin zuen biziaren zati handiena. Zahartzaroan itzuli zen sorterrira.

Pierre Lanouguère Mauleko kolegioko apez-irakasle izan zen, baina baita ere Garindaineko erretore garai batez, eta Altzürükükkoa beste garai batez. Hainbat artikulu idazten zuen *Eskualdunan* Pette Xibero gisa izenpeturik edo, behin, P. Lanouguère gisa. *Gure Herria* aldizkarian hainbat irri istorio ere idatzi zuen (Coyos 2013), bereziki 1930eko urte inguruetan.

Jean-Pierre Chorho Espil (Zalgize, 1884ko agorrilaren 2a – Garindaine, 1968ko azaroaren 15a) Garindaineko erretore izan zen, baina beste hainbat lekutan ibili zen irakasle eta apaiz gisa. *Eskualduna* eta *Herria* astekarietan 40 bat urtez eman zituen Zuberoako berriak.

Saint-Martin Valence (Haltsu, 1881eko martxoaren 3a) Itsasuko bikario izan zen, gero Donibane Lohizuneko zahar-etxeko omonier eta geroago Pausuko erretore. M. Valence edo M. V. gisa izenpetzen zituen artikuluak.

Arnaud Borotra (Bidarte, 1894ko uztailaren 17a) Donibane Garaziko bikario egon zen hamar urtez, eta 1931n Senpereko erretore izendatu zuten.

Jean Jaureguiberry (Aloze-Ziboze, 1880ko apirilaren 30a – Aloze-Ziboze, 1952ko uztailaren 23a), gerla egin ondoan, mediku lanetan aritu zen zenbait urtez Donibane Lohizunen, eta han hazi zuen familia. *Eskualdunan* aipamen gehien izan zuen jauregiberritarra izan zen. *Gure Herrian* anitz parte hartu zuen, baina baita *Eskualdunan* eta *Herrian* ere. Horrez gain, Eskualtzaleen Biltzarreko kidea zen, eta euskaltzain urgazlea, 1950etik.

Piarres Larzabal (Azkaine, 1915eko maiatzaren 5a – Ziburu, 1988ko urtarrilaren 12a) oraindik aski gaztea zen *Eskualduna* desagertu zenean, baina azken urteetan parte hartu zuen. Apez egin zen, baina idazle gisa egin zen ezagun, kantu eta antzerki anitzen egilea baitzen. Ziburuko Zokoa auzoko apez gisa aritu zen bizitza gehienez. Euskaltzain oso izan zen, 1963tik aitzina.

Xehetasun gehiago: Bidegileak bilduma (Xarriton 1999).

Felix Ospital Donibane Lohizunen, euskal dantzez arduratzen zen. Herri hartako berriketaria izan zen.

Léon Léon (Hazparne, 1896ko agorrilaren 18a – Uztaritze, 1962ko otsailaren 12a) antzerkiak idazteagatik izan zen ezaguna, baina Elizako testuak ere itzuli zituen. Euskaltzain urgazle izan zen 1950etik landa. Hainbat aldizkaritan hartu zuen parte. Apez egin zen eta Arrangoitze eta Uztaritze izan zituen haren lekuak. Bi Mundu Gerretan parte hartu zuen.

Gratien Istilart (Hazparne, 1864ko maiatzaren 11 – Makea, 1954ko ekainaren 24a) laboraria zen, eta Makeako auzapez izan zen. Ideologikoki, eskuinekoa eta Elizaren aldekoa zen. Pierre Broussainen laguna izan zen.

Alexandre Camino (Kanbo, 1897ko martxoaren 27a – Kanbo, 1972ko urriaren 6a) Kanboko medikua zen, eta hango auzapez eta kontseilari nagusia.

Laurent Hirigoyen (Uztaritze, 1859ko otsailaren 24a – 1935eko uztailaren 18a) Senperen hasi zen bikario gisa, eta 1889an hasi zen Larresoron irakasle gisa lanean. Manex Hiriart-Urruti lankide izan zuen, ondorioz. Maulen, Beloken eta Uharte Garazin ibili zen irakasle edota erretore. 1923an misionest gisa joan zen Hazparneko eskolara. Edizio lan batzuk egin zituen, bereziki Jean Ithurryren *Grammaire Basque* liburuaren zirriborroa berreskuratu eta garbira pasatu zuen.

Jean Curutchet (Hendaia, 1846 – 1907) apaiz eta irakaslea zen.

Mixel Elizanburu Anai Innocentius (Heleta, 1826ko otsailaren 17a – 1895eko urtarrilaren 4a) fraide eta Hazparneko lanbide ikastetxeko zuzendari izan zena beste guztiak baino zaharragoa zen, *Eskualduna* hasi zenean 61 urte baitzituen. Jean-Baptiste Elizanbururen lehengusua zen. Lau liburu idatzi zituen, besteak beste *Lehenagoko euskaldunak zer ziren*, 1889an, eta masoien kontrako bat, politikan ibili baitzen, “zurien” alderdian.

Xehetasun gehiago: Anai Innocentius Elizanbururen mendeurrena (1995).

René Delzangles (Milafranga, 1889ko uztailaren 8a – Milafranga, 1979ko agorrilaren 31), ofizioz abokatua, diputatua izan zen 1936an, baita

Milafrangako kontseilari nagusi ere, 1937tik landa. Bigarren Mundu Gerra garaian erresistentzian ibili zen, eta gerlatik landa ez zen berriz aurkeztu diputatu izateko. Milafrangako auzapez hautatu zuten orduan. *Eskualdunak* haren aldeko boza eskatzen zuen, nahiz eta ezker erradikaleko talde parlamentariokoa izan.

Dominique Dufau (Mexiko, 1880ko maiatzaren 11 – Senpere, 1956ko urtarrilaren 6a) notario lanetan aritu zen eta Senpereko auzapez izan zen, 1919tik 1935era, gerlatik itzuli zenean. Hainbat aldizkaritan hartu zuen parte eta zenbait liburu idatzi zuen. Euskaltzain urgazle izendatu zuten 1951n.

Arnaud Agirre Anai Juvenal (Tolosa, 1850eko otsailaren 11 – Maule, 1932ko otsailaren 7a) Hazparneko lanbide ikastetxeko zuzendari izan zen. Maiz heletar gisa aurkeztu zuten, baina, Gipuzkoan sortu zen, Tolosan. Hazparneko ikastegian hasi aitzin, ikastetxe anitzetan ibili zen irakasle gisa: Euskal Herritik kanpo Bordele, Pibrac, Paue eta Plaisance-n, eta, Euskal Herrian, Uztaritzen. 1880tik 1911ra arte egon zen Hazparnen, 1892tik landa zuzendari gisa. Ikasleek erabiltzeko asmoz, *Vocabulaire trilingue français-espagnol-basque* hiztegia argitaratu zuen 1899an. 1911n Donostiako San Bernardo ikastegira joan zen. Irunen eta Maulen jarraitu zuen.

Justin de Menditte (Mendikota, 1867ko ekainaren 12a – Atharratze, 1922ko uztailaren 26) Atharratzeko erretore izan zen. Idazle gisa egin zen ezagun, zenbait pastoral ondu baitzituen. Euskaltzaleen Biltzarreko kide izan zen. Euskaltzain urgazle izan zen, 1919tik. *Eskualdunak* zenbait bertso argitaratu zituen.

Jean Ybarnégaray (Uharte-Garazi, 1883ko urriaren 16a – Paris, 1956ko apirilaren 25a) *Eskualdunak* guztiz sostengatu zuen politikaria zen Ibarnegarai. Ofizioz abokatua zen. 1914an Lehen Mundu Gerrara joan zen, ordurako diputatu hautatu berria zutela. Urte anitzez izan zen diputatu, eta baita ministro ere Vichyko Gobernuan.

Xehetasun gehiago: Isabelle Bilbaoren liburua (2013).

Pierre Bidart Oxlax (Donazaharre, 1847ko irailaren 6a) Ibarrolako erretorea izan zen eta bertsolari gisa ezagun egin zen.

Gaston Larre (Arrangoitze, 1853ko otsailaren 23a – Miarritze, 1936ko urria) Charles Floquet Euskal Herriko politikari eta Frantziako Lehen Ministro izandakoaren iloba zen. Erroman egin zituen ikasketak eta Larresoroko apaiz-eskolako irakasle izan zen hamalau urtez, eta azken 46 urteak Miarritzeko erretore eta kalonje gisa iragan zituen. Hark eraikiarazi zuen Miarritzeko Santa Eugenia eliza.

Dominique Giron (Bidarte, 1859ko agorrilaren 3a – Ainhoa, 1928ko abenduaren 20a) Heletako bikario izan zen, eta Liginagako eta Ainhoako erretore.

Laurent Jaret (Kanbo, 1853ko agorrilaren 25a – Hazparne, 1911ko urriaren 24a) Hazparneko misiolaria zen, 1895etik. *Hazparneko kalbarioa eta Kantika eskuarak bere aireekin* kantika bilduma osatu zuen, 1892an. Lehena go Larresoron aritu zen irakasle, eta gero bikario Senperen eta Donibane Lohizunen. Ez da argi *Eskualdunan* zenbat parte hartu zuen; haren heriotzari buruzko artikulua arabera, atxikimendu handia zeukan aldizkariarekiko, eta gomendioak ematen zituen.

4.7. Sostengatzaileak

Eskualdunaren lagunen zerrenda osatzen zuten, halaber, itxura guztien arabera zerbait gisako laguntza materiala edo ekonomikoa ematen zutenek, baina ez bide zutenek idazten. Hori ondoriozta liteke, gutxienez, haiei buruz idatzi zirenetatik.

Charles Harispe (Baigorri, 1817ko uztailearen 15a – Lekunberri, 1896ko otsailaren 11) diputatu izan zen 1876tik 1889ra. Urte hartan ez zen berriz aurkeztu eta haren kargua Louis Etcheverryk hartu zuen. Harispe mariskalaren iloba zen. Merkatari lanetan ibili zen, Kuban, eta aberastu ondoan itzuli.

Jean-Pierre Jean-Baptiste Eugène d'Etchandy (Onizegaine, 1846ko agorrilaren 1a – Atharratze, 1896ko irailaren 17a) Atharratzeko notarioa zen. Soldadu ibili zen 1870eko gerran, eta politikan ere aritu zen, nahiz eta haulteskundeak galdu, 1892an. *Eskualdunaren* arabera, hizlari biziki trebea zen.

Jules d'Apat (Duzunaritze, 1823ko ekainaren 26a – 1890eko urtarrilaren 6a) Apat jauregiko semea zen. Frantziako itsas-armadan sartu zen, eta Kri-

meako gerran eta Frantziaren eta Prusiaren arteko 1870eko gerran parte hartu zuen, koronel gisa. Bere herriko auzapez eta Garaziko sindiko izan zen.

Albert Goyeneche (Donibane Lohizune, 1847ko martxoaren 5a – Donibane Lohizune, 1900eko urtarrilaren 18a), ofizioz medikua, politikak egin zuen ezagun, 1888tik hil arte Donibane Lohizuneko auzapez kargua izan baitzuen, nahiz eta Frantziako Gobernuak bi aldiz kargugabetu. 1870eko gerlan parte hartu zuen, Alemanian preso egon zen eta handik ihes egin zuen. Donibane Lohizunen euskal besta antolatu zuen 1892an, 1894an eta 1897an, eta “Zazpiak bat” aldarrikatu, ozen. Hiru liburu idatzi zituen, euskaraz.

Xehetasun gehiago: Kepa Altonaga (2008).

Salvat Saint-Germain (Mugerre – 1895eko urtarrilaren 6a) Mugerreko notarioa zen 1860tik, eta hango auzapez izan zen 1866tik hil arte. Erregeza-lea zen, eta errepublikaren aurkari sutsua.

Bertrand Amestoy (Beskoitze, 1827ko agorrilaren 11 – Urketa, 1896ko otsailaren 22a) medikua zen, eta Urketako auzapez izan zen hainbat aldiz, eta Bastidako kantonamenduko kontseilari nagusia 1884tik 1892ra.

Alphonse Dutey (Peru, 1845 – Baiona, 1891ko agorrilaren 17a) Lekunberrira joan zen haur denboran. Garaziko kantonamenduko kontseilari nagusi izan zen 1873tik 1891ra.

Michel D’Arcangues (Saint-Samson-sur-Ranc, 1889ko uztailearen 27a – Milafranga, 1980ko maiatzaren 11) *Eskualdunako* administrazio kontseiluko kidea zen. Nicolas D’Arcangues astekariko zuzendari izandakoaren semea zen.

Hyppolyte Mathieu (Hazparne, 1889ko abenduaren 10a) medikua zen, eta *Eskualdunako* administrazio kontseiluko kidea. Clément Mathieu Baionako apezpikuaren anaia zen.

4.8. Zehaztu gabe

Astekarian parte hartu zutenen zerrenda luze horretako beste izen andana bat ezin izan dugu sailkatu, ez baita argi zein izan zen haien funtzioa: idazten zuten, ala laguntza materiala edo ekonomikoa ematen zuten. Azpi-

marratu behar da artikulua asko ez zela izenpetu, eta, beraz, datorren zerrenda horretako andana baten ekarpena bide zela tarteka idaztea.

Jean Oihenart (Sohüta, 1862ko ekainaren 24a – 1932ko uztaila) Maulen hasi zen apaiz-eskolan ikasten. Donibane Garaziko erretore, Mauleko bikario eta Gotaineko erretore izan zen hurrenez hurren. Saint Pierre eta Miquelonera joan zen geroago, eta han eliza eraiki zuen. Muskildin egin zituen apaiz gisa azken urteak.

Janbattitt Etcheberry (Donaixti-Ibarre, 1806ko abenduaren 2a – Uztaritze, 1898ko urriaren 6a) Uztaritzeko serorategiko omonier egon zen 1843tik aitzina. *Eskualdun laborarien adiskidea* euskarazko lehenbiziko almanaka sortu zuen, 1848an, eta hil arte almanakaren 49 zenbaki atera zituen. Bertsoak eta liburuak ere idatzi zituen, besteak beste *Testament zaharreko eta berrico istorioa* eta *Miguel Garicoitz aphezaren bizitza*, bere lehengusuaz.

Jean Duvoisin (Ainhoa, 1810eko maiatzaren 17a – Ziburu, 1891ko urtarrilaren 30a) bi urte zituenean joan zen Ezpeletara bizitzera. Aita hil zenean, 1830ean, hark bezala Ezpeletako mugazain lanak hartu zituen. Geroa aduanako kapitain kargura igo zen. Euskaltzalea eta literaturazalea zen; Louis-Lucien Bonaparte hizkuntzalariaren lagun egin zen, eta baita Anton Abadiarena ere, eta honen bidez, Lore Jokoetako epaimahaikide izan zen. Biblia osoa itzuli zuen. 1840tik hainbat aldizkaritan idatzi zuen. Haatik, *Eskualdunako parte-hartzaileen zerrendan* agertzen bada ere, *Eskualduna* sortu zenerako zahartua zen. Haren hainbat testu agertu zen aldizkarian, baina *Revue des Basses-Pyrénées et des Landes* aldizkarian argitaratuak zituen testuak ziren.

Xehetasun gehiago: besteak beste, Bidegileak bilduma (Touyarou Phagaburu 2010).

Auguste Fourcade Baionako idazlea zen. *Gure Herria* eta *Bulletin de la Société des Sciences, Lettres et Arts de Bayonne* aldizkarietan idazten zuen. Bereziki *Contes du Labourd* eta *La nuit étoilée* idazteagatik zen ezaguna.

Léon Hiriart (1829 – Kanbo, 1915eko irailaren 25a) Baionako liburute-giko artxiboaren arduraduna eta idazlea zen, eta Euskaltzaleen Biltzarreko kidea. Frantziako Iraultzak Euskal Herrian izan zuen eragina ikertu zuen.

Boluntario gisa joan zen Krimeako gerrara, 1853an. 1870eko gerran ere parte hartu zuen.

Amédée de Laborde-Nogués (Baiona, 1823ko apirilaren 26a – 1910eko otsailaren 23a) abokatua zen, eta Gaston de Laborde-Noguezen aita. Uztaritzeko auzapez izan zen, baita kontseilari nagusi eta diputatu ere. Azken kargu hau lau urtez baizik ez zuen bete, 1885etik 1889ra.

Hyppolyte Ritou (Hazparne, 1866ko apirilaren 22a) notarioa eta politikaria zen. Hazparneko kontseilari nagusi bihurtu zen 1895ean.

Cabillon (Baigorri) nekez ziurta daiteke nor zen.

Alexandre Mendiboure (Sara, 1858ko ekainaren 10a) medikua zen, eta Baigorri iragan zituen urte gehienak. Baigorriko kontseilari nagusi kargua izan zuen 1892tik 1898ra, Charles Minjonneten ondoan.

Augustin Etcheverry (Sara, 1849ko martxoaren 21a – Sara, 1890eko otsailaren 4a) zapataria zen ofizioz, baina olerkari gisa izan zen ezaguna, Anton Abadiak antolatu kopla lehiaketetan hainbat aldiz parte hartu eta 1869an lehen saria irabazi baitzuen.

Emile Debibié (Donibane Lohizune, 1860ko agorrilaren 9a – 1919ko otsailaren 23a) Donibane Lohizuneko auzapez-orde izan zen Albert Goienetxeren garaian; ofizioz saleroslea zen. Euskaltzaleen Biltzarreko kidea zen. Kantuz ere aritzen zen.

Gustave Diriar (1832ko irailaren 21a – Donapaleu, 1901eko urtarrilaren 12a) Donapaleuko notarioa zen. Euskaltzaleen Biltzarreko diruzain izan zen, baita ere Irisarriko eta Donapaleuko auzapez eta Kontseilu Nagusiko kide.

Michel Gombault (Donibane Garazi, 1864ko azaroaren 4a – 1956ko urtarrilaren 5a) herri frankotan ibili zen bikario gisa, hala nola Larrañen, Alduden, Maulen edota Donazaharren. Lekunberriko erretore izan zen eta 1917tik landa Donazaharrekoa. Jakintza handiko pertsona gisa aurkeztu zuten hil zenean. Katixima euskaraz idatzi zuen, ez bazuen inprimatu ere.

Sauveur Etchegaray (Hazparne, 1879ko apirilaren 20a – Hazparne, 1955eko martxoaren 23a) edo Salvat Getarian, Hendaian eta Saran izan

zen bikario eta Beskoitzeko eta Donaixtikoko erretore, besteak beste. Saran Blaise Adéma izan zuen apez nagusi gisa, eta handik izan zuen lotura *Eskualduna* astekariarekin. Eskualzaleen Biltzarreko kide izan zen.

François Bidegaray (Donibane Garazi, 1877ko urtarrilaren 12a) Hazparnen, Maulen eta, bereziki, Jatsun (Garazi) ibili zen apez 1907tik 1924ra.

Pierre Harispe (Donibane Lohizune, 1854ko apirilaren 6a – Paris, 1929ko azaroaren 5a) apez egin zen, baina gerora apezgoa utzi zuen. Filosofo, soziologo eta olerkari gisa ezagun egin zen, baina baita kazetari gisa ere. Hainbat liburu idatzi zuen, besteak beste *Ainhoa* eleberria eta *Perkain* antzerkia. Belgikako *Le Devoir* egunkariaren sortzaileetako bat izan zen.

Martin Landerretxe (Duzunaritze, 1842ko uztailaren 26a – Ezpeleta, 1930eko urtarrilaren 29a) apaiz, idazle eta Eskualtzaleen Biltzarraren sortzaileetarikoa zen. Euskaltzaindiko Lapurdiko ordezkaria izan zen, 1920tik landa. Oragarreko eta Aiziritzeko erretore izan zen.

Georges Lacombe (Ortheze, 1879ko urtarrilaren 31 – Paris, 1947ko uztailaren 13a) idazle, hizkuntzalari eta Eskualtzaleen Biltzarreko sortzaile eta buru izan zen, baita Eusko Ikaskuntzako, Baionako Euskal Erakustokiko eta beste hainbat erakundetako kide ere. Euskaltzain ere izan zen. *Gure Herria* aldizkarian idazten zuen.

Dominique Mocoçain (Ezpeleta, 1859ko urriaren 5a – Mugerre, 1914ko urtarrilaren 20a) Aldudeko eta Baigorriko bikario izan zen eta gero Game-re-Zihigako, Irulegiko eta Mugerreko erretore.

Jean Donetx (Uztaritze, 1884ko azaroaren 7a) Zerbitzari eta Oxobiren laguna zen. Arnegiko erretorea izan zen. Jean Barbier erretorearen alboan Senpereko bikario izan ondoan, erretore izendatu zutenean, 1926an, jende andana bat bildu zen Arnegin, besteak beste Blaise Adema eta Jean Ibarnegaray. Jean-Baptiste izena agertzen da hainbat dokumentutan, baina Jean-Baptiste Donetx Lehen Mundu Gerran hil zen. Hura anaia zen, eta hartaz gain beste anaia bat ere hil zen. Arnegiko erretorea, aldiz, Jean zen; hark ere gerla egin zuen. Bigarren Mundu Gerran, aldiz, haur juduak lagundu zituen mendiz beste aldera pasatzen.

Jean Athor (Landibarre, 1883ko ekainaren 5a – 1975) Heletako erretore izan zen.

Leon Esperne (Hazparne, 1900eko otsailaren 28a – Baiona, 1980ko apirilaren 13a) Baionako San Andres elizako bikario izan zen lehenik, eta Bokaleko erretore gero, Miarritzen geroago, eta kalonje ere bai.

Jean-Baptiste Lompageu (Landibarre, 1894ko maiatzaren 8a) Ahatsako erretore izan zen. Jean Ibarnégarayren auzian deklaratu zuen, azken hau Vichyko gobernuko kide izateagatik epaitu zutenean.

Jean Lissar (Rosario, Argentina, 1871ko otsailaren 6a – Hazparne, 1943ko urriaren 3a) politikari gisa egin zen ezagun, Hazparneko auzapez eta kontseilari nagusi, diputatu eta senatari izan baitzen. Haur denboran joan zen Euskal Herrira. Larresoroko ikastetxean ikasi zuen, eta geroago medikuntza ikasi zuen Parisen. Pilotari ere izan zen.

Seber Altube (Arrasate, 1879ko azaroaren 8a – Gernika, 1963ko agorriaren 27a) euskaltzain, idazle eta musikaria zen. Ez zen *Eskualdumako* kidea. Gutun bat idatzi zuen *Eskualdunan*, bere alde idatzitako artikulua bategatik eskertzeko.

Jean-Pierre Picochet (Barkoxe, 1899ko urriaren 17a – Barkoxe, 1981eko urriaren 6a) apeza zen. Eskualtzaleen Biltzarreko ipuin lehiaketa bat irabazi zuen 1926an. Urte berean Miarritzeko bikario bihurtu zen.

Martin Saldumbide (Donazaharre, 1880ko urtarrilaren 31) Hiriburuko erretore izan zen, eta hori baino lehen Lasako eta Hazparneko bikario. Antzerkiak idatzi zituen.

Jean Mailluquet Hazparnen sortu zen, eta han apeztu, 1930ean. Haren aita Gabriel Eskualtzaleen Biltzarreko kidea zen.

Philippe Aranart (Baigorri, 1901eko irailaren 9a – Maule, 1981eko uztailearen 13a) Piarres Lafitteren hurbileko idazle eta hizkuntzalari izan zen. Uztaritzeko apez-eskolako irakasle bihurtu zenean, bien artean Piarres Lhande lagundu zuten haren hiztegegintzan. Baionako ikastetxeko omonier izan zen Uztaritzetik landa, eta gero erretore ardurak izan zituen Hendaian, Hazparnen eta Maulen. Euskaltzain urgazle izan zen, 1930etik aitzina.

Clément Armagnague (Ainharbe, 1870eko agorrilaren 12a – Maule, 1824ko martxoaren 5a) Sarrikotapeko erretore izan zen. 1909an Eskualtzaleen Biltzarrean sartu zen.

Jean-Baptiste Daranatz (Ezpeleta, 1870eko apirilaren 26a – Ezpeleta, 1945eko abenduaren 29a) 1889an egin zen apez eta 1899an Baionako apezpikuaren idazkari. Liburu gehienak frantsesez idatzi zituen, ikerkuntzan oinarriturik, nagusiki. Baiona eta Baionako elizbarrutia izan zituen ikerketa ardatz nagusi. Euskaltzain urgazle izan zen, Euskaltzaindiaren hastapenetik.

G. Berho. Xehetasun gutxi jakin ahal izan dugu Lafittek aipatzen duen G. Berho-ri buruz. Lafittek argitu zuen apaiza zela, baina ez bertzerik. Garai haietan Berho deitura zuten bi apaiz zeuden Ipar Euskal Herrian. Haietarikoa bat zen Bertrand Berho, 1827ko maiatzaren 10ean Irisarrin sortu zena, eta Iholdin hil 1904ko apirilaren 14an. *Eskualdunak* artikulua luzea egin zuen Bertrand Berhoren heriotzaz 1904ko apirilaren 22an, aipatu gabe astekarian parte hartu zuen ala ez. Bigarrena makearra zen, eta Hazparneko misionetegian ibilia, 1846tik hara.

5. Taldearen argazkia

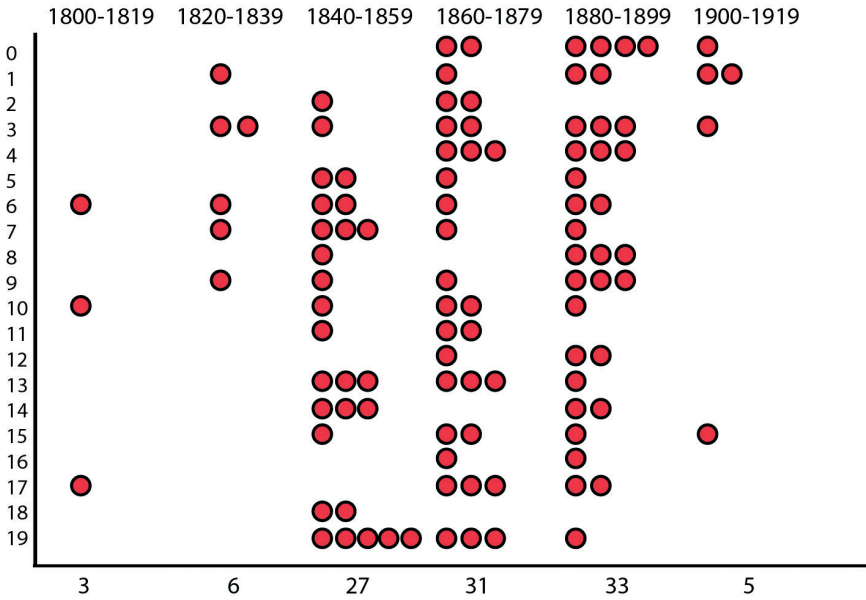
5.1. Belaunaldiak

Grafiko batean bildu ditugu *Eskualdunan* parte hartu zuten eta zerrendatu ditugun pertsona guztiak. Grafikoa bost zutabetan jarri dugu, sailkapen kronologikoa egiteko, belaunaldien arabera. Zutabe bakoitzak hogeituro urteko epea hartzen du, eta lerro bakoitzak urte batekoa.

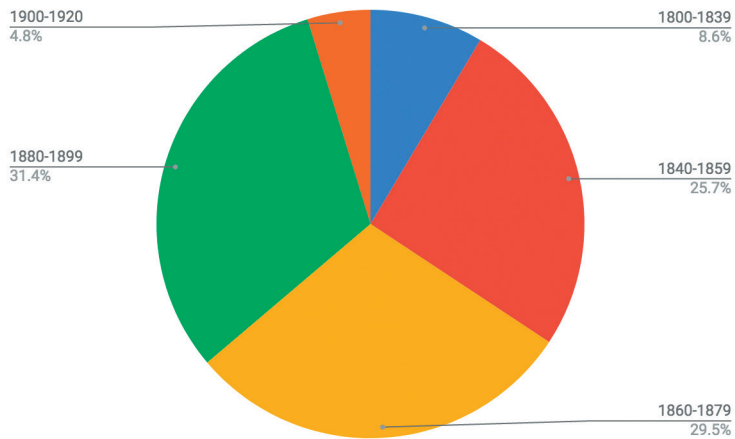
Ageri da parte-hartzaile gehienak XIX. mendeko bigarren erdian sortu zirela, eta zehazki laugarren laurdenean. Garaien arabera, horrela banatzen dira *Eskualdunako* belaunaldiak:

Hots, parte-hartzaile gehienak (% 60,9) 1860tik 1900era bitartean sortutako pertsonak ziren. Aldiz, 1900etik landa sortutakoak bakar batzuk baizik ez ziren. Horrek erran nahi du, orain arte agertu diren parte-hartzaileen zerrenden arabera, nahiz eta astekaria 1945era arte argitaratu zen, ez zuela lortu XX. mendeko belaunaldi berrien parte-hartzerik.

Grafikoa 1. Eskualdunako kideak, sortu ziren urteen arabera

Grafikoa 2. Eskualdunako kideak, sortu ziren urte tarteen arabera

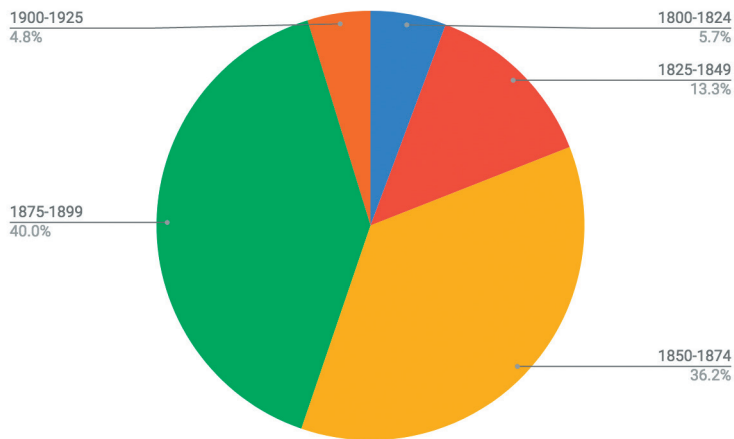

Euskera. 2020, 65, 2. 363-400. Bilbo
ISSN 0210-1564

Goiko grafikoan hogeituroko tartek hartu ditugu, belaunaldi multzoak ikusteko. Alabaina, Manex Hiriart-Urrutiren belaunaldia ez da Jean Elizalderen edo Jean Saint-Pierreren. Goiko taulan ageri da bakoitza zein belaunalditan dagoen. Hiriart-Urrutiren belaunaldikoak (1840-1859) 27 ziren, eta Elizalde, Saint-Pierre, Etxepare eta hauenak (1880-1899) 33. Hots, gehiago ziren azken hauek. Haatik, hogeituroko multzokatze hori zenbaki borobilekin egin ordez, urte bat gorabeherako aldaketa egin bageneza, eta Hiriart-Urruti bere ondoko belaunaldian jarriko bagenu, ikus genezake 1859tik 1880ra bitartekoak 40 lagun zirela. Hots, ehun urteko tarte horretan (bazterrean utziz XX. mendeko sei lagunak), *Eskualdunako* kideen % 40 hogeituroko adin tartekoak ziren.

Goiko grafikoaren antzeko beste bat egin dugu, oraingoan mende laurdenka sailkatuta:

Grafikoa 3. *Eskualdunako* kideak, sortu ziren urte tarteen arabera (mende laurdenka)

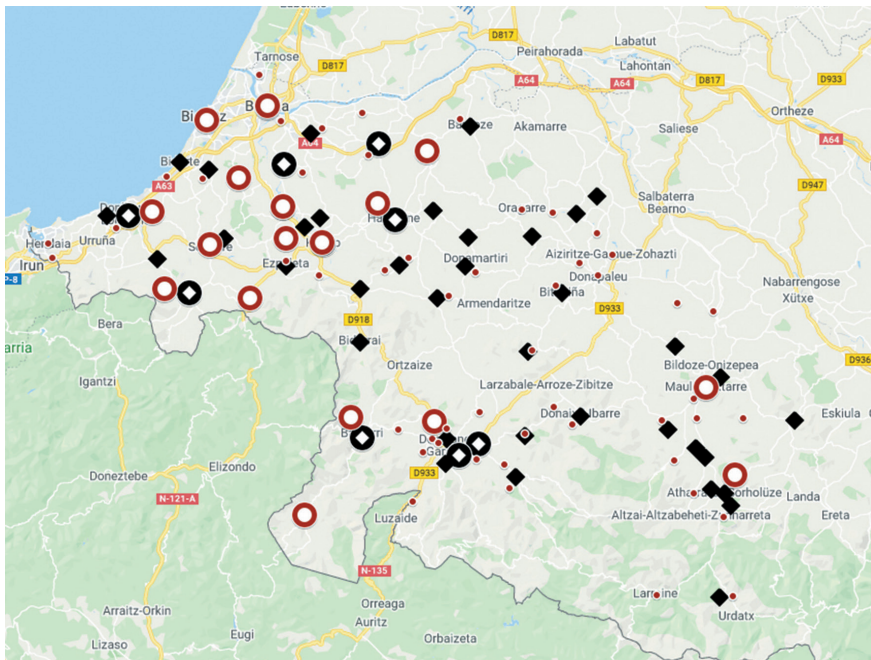

Garbi ageri da *Eskualdunako* kideen hiru laurdenak 1850etik 1900era bitartean sortu zirela.

5.2. Sorterria edo herri nagusia

Eskualdunako parte-hartzaileak sailkatu ditugu, halaber, beren sorterriaren eta bizilekuaren edo laneko lekuaren arabera. 22 laguneren sorterriak ez ditugu zehaztu ahal izan. Lantokiari edo bizitokiari dagokienez, aldiz, pertsona batek bat baino gehiago izan ditzake. Apaizak, bereziki, hainbat lekutan egon ziren beren bizian gandi. Ipar Euskal Herriko mapa bat egin dugu, ikusteko sorterriaren eta bizilekuaren artean, lurraldearen zein eremutan zabalitzen zen *Eskualdunaren* sarea.

Grafikoa 4. *Eskualdunako* kideen sorlekuak (urdinez) eta laneko lekuak (gorritz)

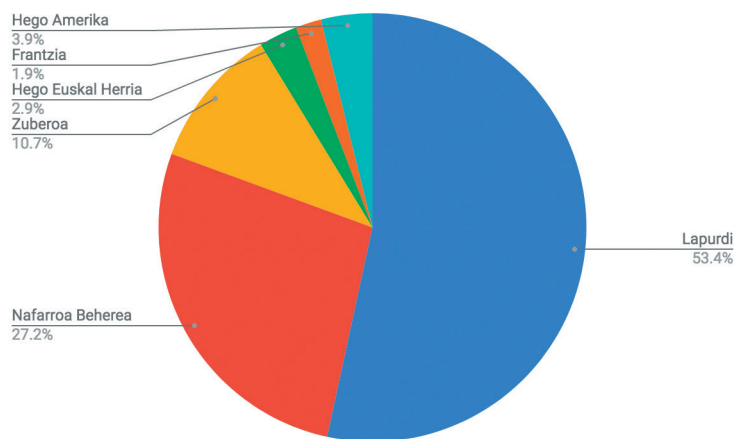

Ipar Euskal Herriko 51 herri agertu dira sorlekuen zerrendan. Gehitu behar lirateke Amerikan sortu baina haur denboran Euskal Herrira jinda-

koak. Hazparnen sortu ziren hamar laguntzaile, zazpi sortu ziren Baionan, eta launa sortu ziren Donibane Lohizunen, Baigorri eta Kanbon.

Erdia baino pixka bat gehiago dira lapurtarrak, eta laurdena baino gehixeago Nafarroa Beherekoak.

Grafikoa 5. Eskualdunako kideen sorlekuak, herrialdeen arabera

Bizilekuari edo laneko lekuari dagokionez, aldiz, 67 herri zerrendatu ditugu. Sorterrien eta laneko lekuen artean, Ipar Euskal Herriko 84 herri daude ordezkaturik, hau da, Ipar Euskal Herriko 158 udalerrien % 53. Lapurdiko herrien % 78 dira ordezkaturik, Zuberoako herrien % 47,6 eta Nafarroa Behereko herrien % 42,7. Laneko eta bizitzeko lekuari dagokionez gehien agertzen diren herriak dira: Baigorri, Baiona, Donibane Lohizune, Hazparne, Larresoro, Maule, Senpere eta Uztaritze.

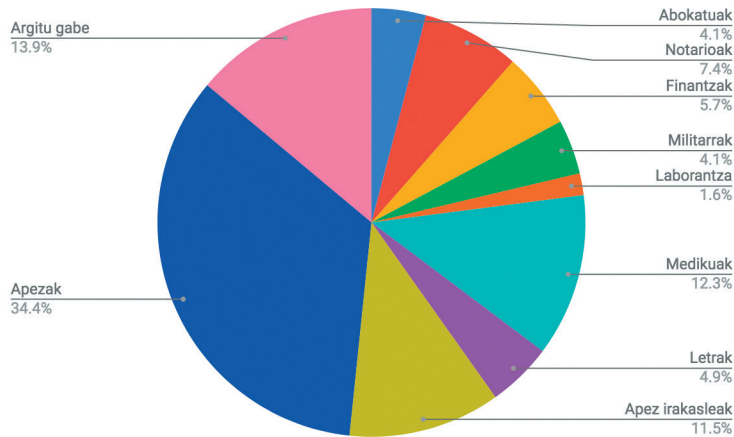
5.3. Ofizioak

Laguntzaile gehienek ofizioak zein ziren argitu ahal izan dugu, eta ofizioa ere sailkatu nahi izan ditugu ondoko zerrendan, aldizkariaren erredakzioaren argazki zehatzagoa lortzeko. *Eskualdunako* laguntzaileen zati handi

bat, ia erdia, apezak (apez-irakasleak barne) zen; horien ondotik gehien ager-
zen zen ofizioa medikuntzari lotua zen, hamabost baitziren medikuak. No-
tarioak bederatzi ziren, eta abokatuak bost. Ekonomiari eta finantzari lotu-
tako beste ofizioetako zenbait laguntzaile ere bazeuden, hala nola bankari
bat, kontulari bat, aseguru-etxeetako bi nagusi, bi merkatari eta baita ere
zapatari bat eta laborari bat. Laborantza-ingeniari bat ere bazegoen. Horiez
gain lau militar eta mugazain bat ere bazeuden.

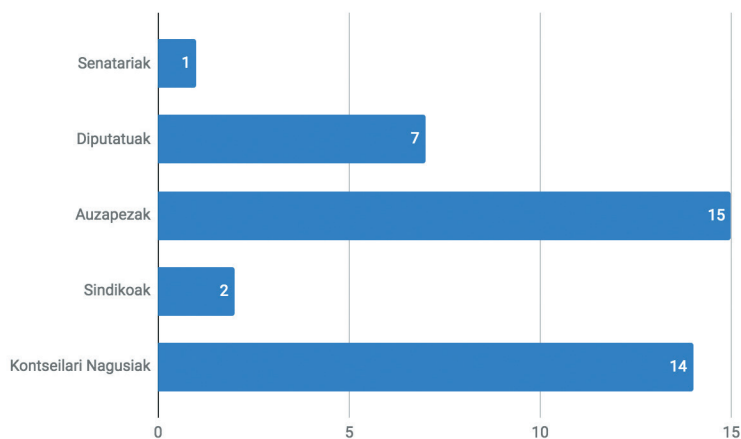
Grafikoa 6. Eskualdunako kideen ofizioak

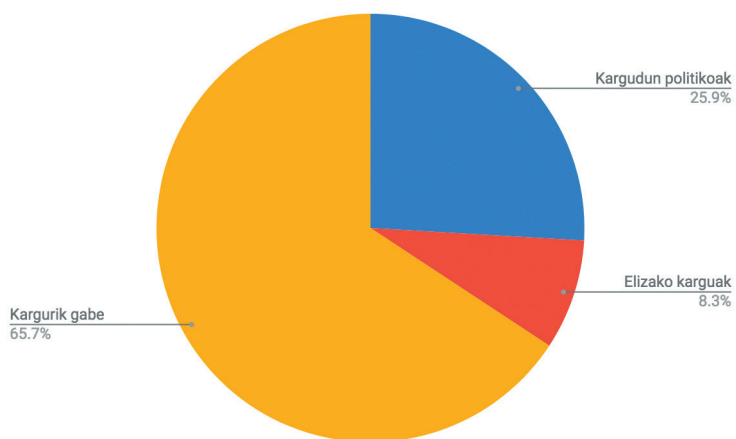
Proporzionaliki, beraz, parte-hartzaileen % 45,9 ziren apezak. Apezen ar-
tean, bederatzi izan ziren kalonje kargua izan zutenak, beste batek apezpiku
kargua izan zuen. *Eskualdunan* ibilitako zortzi apez Larresoroko apez-eskolan
aritu ziren irakasle lanetan, eta beste lau Baionako eta Uztaritzeko apez-esko-
letan. Beste zazpi apez-irakasle izan ziren, Hazpamen eta beste zenbait tokitan.

5.4. Kargu politikoak

Laguntzaileen eta parte-hartzaileen argazkia osatzeko, zerrendatu ditugu
nolabaiteko kargua zuten pertsonak, eta zenbatu nahi izan dugu zein zen
kargudunen pisua erredakzioan.

Grafikoa 7. Kargu politikoren bat zuten kideak

Eskualdunako laguntzaileen artean, bi heren kargu politiko edo erlijiosorik gabeak ziren. Laurdenak zeukan kargu politiko bat, eta % 8,3k elizako kargu bat, hala nola kalonje kargua, eta horietako bat apezpiku kargura ere heldu zen.

Grafikoa 8. *Eskualdunako* kideen karguak

Kargu politikoak zituzten askoren parte-hartzea, haatik, ez da beti handia izan, edo ez zuten zehaztu zein zen haien inplikazioa. Litekeena da horietako anitz laguntzaile moral soil izatea edo biltzar nagusi batzuetara agertzea.

5.5. Euskaltzainak

Eskualdunako hainbat parte-hartzaile euskaltzain izan ziren. Zehazki, hamar izan ziren euskaltzain oso eta beste hamabi euskaltzain urgazle. *Eskualduna* astekaria desagertu artean gutxienez hogeituzten Ipar Euskal Herriko euskaltzainen artean bost euskaltzain baizik ez ziren *Eskualdunako* parte-hartzaileen zerrendetan agertzen ez zirenak. Hots, Ipar Euskal Herriko euskaltzain gehienak *Eskualdunako* kide edo laguntzaileak ziren.

6. Ondorioak

Eskualdunako arduradun, idazle eta laguntzaileen zerrendak baldin baizeuden ere, abizen zerrendaz haragoko datu gutxi zegoen. Ikerketa honetan, zerrenda horietako ia guztiak xeheki identifikatu ditugu. Oinarrizko xehe-tasun biografikoak eman ditugu.

Batetik, astekariak Ipar Euskal Herriko herri gehienetan eta eskualde guztietan zeuzkan erroak, laguntzaileen bidez. Bereziki apezki esker izan zen hori, baina baita ere hainbat politikari, mediku edo notarioen bidez ere. Argi dena da, garai hartako arduradun anitzen parte-hartze zuzena ez bazen, hurbileko sostengua bederen bazuela astekariak. Aski ulergarri da, beraz, zergatik zeuzkan 7.000 erosle baino gehiago astero.

Bestetik, astekaria, bereziki XIX. mendearen hirugarren laurdenean sortu ziren pertsonen osatu zuten. XX. mendean sortutakorik ia ez zegoen, beraz, ez zen belaunaldi berritzerik gertatu. 1944an itxi izan ez balute ere bere baitarik eroriko ote zen, berritze horren faltaz? Gazteagoek, beste gisan ere, beste aldizkari bat sortuko ote zuten, *Eskualdunan* sartu ordez?

Bibliografia

ALTONAGA, K. (2006). *Etxepare Aldudeko medikua*. Bilbo: Euskaltzaindia; EHU/UPV.

——— (2008). «Albert Goienetxe (1847-1900) politikari euskaltzale ia ezezagunaren berri laburra». *Uztaro*, 66: 43-73.

ALTZIBAR, X. (2004). «Sarrera», in X. Altzibar (ed.), *Ni kazeta-egilea naiz. Artikulu, berri, istorio*. Bilbo: Labayru Ikastegia; Bilbao Bizkaia Kutxa Fundazioa.

ANAI INNOCENTIUS ELIZANBURUREN MENDEURRENA (1995). *Euskera* 40, 711-776.

ARBELBIDE, X. (1997). *Piarres Lafitte (1901-1983)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

——— (1998). *Manex Hiriart Urruti*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

ARRIGAIN, I. (2004). *Jean Etchepare (1877-1935)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

BIDEGAIN, E. (2012). *Lehen Mundu Gerra 'Eskualduna' astekarian* [Doktorego tesia. Zuz. Charles Videgain, Josu Chueca, Bordeaux 3; EHU], <http://www.theses.fr/2012BOR30018>.

BILBAO, I. (2013). *Jean Ybarnegaray*. Donostia: Elkar.

CAMINO, I. (1994). «Hitzaurrea», in I. Camino (ed.), *Gontzetarik jalgiaziak*. Donostia: Euskal Editoreen Elkartea.

CASENAVE, J. (2002). *De l'article de presse à l'essai littéraire: Buruchkak (1910) de Jean Etchepare*. Universidad Nacional de Educación a Distancia.

CONGRÈS BASQUE (ESKUAL-ZALEEN BILTZARRA) (1995). *Tenu dans la ville d'Irun le 29 septembre 1904 sous la présidence de Don Arturo Campion, ancien député de la Navarre*. A. Lamaignère.

COYOS, J.-B. (2013). *Zubererazko istorio, alegia eta ipuin irri-egingarri: Gure Herria aldizkariaren idazleak (1924-1939)*. Euskaltzaindia.

CHARRITON, P. (1988). *Jean Etchepare mirikuaren idazlanak. III. Kazetaritza (A) (1903-1915)*. Donostia: Elkar.

——— (1992). *Jean Etchepare mirikuaren idazlanak. IV. Kazetaritza (B) (1916-1935)*. Donostia: Elkar.

DARANATZ, J.-B. (1920). «Avant-propos», in J. Ithurri, *Napoleon-Bonaparten: Pastoral* (5-9). A. Foltzer, <http://82.116.160.16:8080//handle/10690/2220>.

——— (1924). *L'Église de Bayonne*. Baiona: Lasserre.

DIAZ NOCI, J. (1994). *Euskarazko aldizkari, egutegi eta almanaken errolda (1834-1959)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.

——— (1995). *Euskal prentsaren sorrera eta garapena, 1834-1939*.

DUHAU, H. (2009). *Jean Barbier (1875-1931)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

ELISSALDE, J. (1995). *LVII.a gerlan*, ed. Patri Urkizu. Alberdania.

EUSKALTZAINDIA (2009). Euskaltzaindiak gaur betetzen ditu 90 urte, <https://www.euskaltzaindia.eus/fr/3124-euskaltzaindiak-gaur-betetzen-ditu-90-urte>.

EUSKALZALEEN-BILZARRA (1913). *1912garreneko Bil-Aldia egina 28ean Jaun Georges Lacombe buru-lehen*. Honoré Champion.

HERNÁNDEZ, A. (2001). «Eskualduna eta Piarres Lafitte», in *Lapurdum. Euskal ikerketen aldizkaria | Revue d'études basques | Revista de estudios vascos | Basque studies review* 6: 195-203, <https://doi.org/10.4000/lapurdum.1202>.

INTXAUSTI, J. (1972). «Hitzaurrea», in J. Hiriart-Urruty, *Zezenak Errepublikan*. Donostia: Jakin.

IRIGARAI, J.A. (2004). *Fermin Irigarai 'Larreko' (1869-1949)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

ITZAINA, M. (2008). *Louis Dassance (1888-1976)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

LAFITTE, P. (1930). *Julien Heguy apheza*. Baiona: La Presse.

——— (1971a). «Sarrera», in P. Lafitte (ed.), *Jean Hiriart-Urruty. Mintzaira, aurpegia: Gizon!*. Donostia: Jakin.

——— (1971b). «Eskual astekariaren ixtorioa», *Gure Herria Almanaka*, 32.

SAINT-PIERRE «ANXUBERRO», J. (1998). *14eko Gerla Handia*, ed. Piarres Xarriton. Donostia: Euskal Editoreen Elkartea.

STATUTS DE LA SOCIÉTÉ ANONYME "ESKUALDUNA" (1917). A. Foltzer.

TOUYAROU PHAGABURU, E. (2010). *Jean-Pierre Duvoisin (1810-1891)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

XARRITON, P. (1987). «Eskualduna-ren mendeurrena Baionan», in *Euskera* 32 (2): 245-252.

——— (1990). *Jules Moulier Oxobi*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.

——— (1999). *Piarres Larzabal (1915-1988)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.

——— (2003). *Jean Saint-Pierre «Anxuberro» (1884-1951)*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.